

UDK

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Simon Malmenvall

ENCIKLIKA *Laudato si*: KRIZA ZAHODNEGA INDIVIDUALIZMA
V KONTEKSTU POLITIČNE ANTROPOLOGIJE IN ODPRTOSTI
KATOLIŠKEGA DRUŽBENEGA NAUKA

Andrej Fink

Laudato si – MEDNARODNOPOLITIČNI IN PRAVNI VIDIKI

Jurij Dobravec

Laudato si NA POTI V KATOLIŠKI PRINCIP EKO-DIA-LOGA

Jan Dominik Bogataj

EKSISTENCIALNI EKUMENIZEM V LUČI KOZMOLOGIJE
OKROŽNICE *Laudato si*

Mitja Steinbacher

DOHODKOVNA NEENAKOST, REVŠČINA IN GOSPODARSKI RAZVOJ

Žiga Čepar

NIZKA RODNOST IN EKONOMSKA BLAGINJA

Katoliški inštitut / Catholic Institute

ŠTEVILKA 1 / LETNIK 1 / 2016

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za poslovne vede pri Katoliškem Inštitutu

Naslov uredništva:

Res novae, Ciril-Metodov trg 9, 1000 Ljubljana

Glavni in odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Namestnik glavnega urednika:

Simon Malmenvall

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

res.novae@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Philip Booth (Velika Britanija), Andrej Fink (Argentina), Aniko
Noemi Turi (Madžarska), Mitja Steinbacher (Slovenija)

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Tisk:

Primitus d. o. o., Ljubljana

Naklada:

200 izvodov.

Letna naročnina:

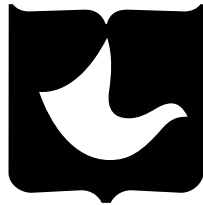
28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),
66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

*Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science*

Katoliški inštitut

VSEBINA

Simon Malmenvall

ENCIKLIKA *Laudato si*: KRIZA ZAHODNEGA INDIVIDUALIZMA
V KONTEKSTU POLITIČNE ANTROPOLOGIJE IN ODPRTOSTI
KATOLIŠKEGA DRUŽBENEGA NAUKA / ENCYCLICAL *Laudato si*:
CRISIS OF WESTERN INDIVIDUALISM IN THE CONTEXT OF POLITICAL
ANTHROPOLOGY AND OPENNESS OF THE CATHOLIC SOCIAL TEACHING

7

Andrej Fink

Laudato si – MEDNARODNOPOLITIČNI IN PRAVNI VIDIKI /
Laudato si – INTERNATIONAL POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

28

Jurij Dobravec

Laudato si NA POTI V KATOLIŠKI PRINCIP EKO-DIA-LOGA /
Laudato si – TOWARDS THE PRINCIPLE OF A CATHOLIC
ECO-DIA-LOGUE

50

Jan Dominik Bogataj

EKSISTENCIALNI EKUMENIZEM V LUČI KOZMOLOGIJE
OKROŽNICE *Laudato si* / EXISTENTIAL ECUMENISM
IN THE LIGHT OF COSMOLOGY IN THE ENCYCLICAL *Laudato si*

80

Mitja Steinbacher

DOHODKOVNA NEENAKOST, REVŠČINA IN GOSPODARSKI RAZVOJ /
INCOME INEQUALITY, POVERTY AND ECONOMIC DEVELOPMENT

101

Žiga Čepar

NIZKA RODNOST IN EKONOMSKA BLAGINJA /
FERTILITY DECLINE AND ECONOMIC WELFARE

116

UDK: 272-732.2-284:27-675
izvirni znanstveni članek

Jan Dominik Bogataj

magistrski študent teologije,
Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani

EKSISTENCIALNI EKUMENIZEM V LUČI
KOZMOLOGIJE OKROŽNICE *Laudato si*

IZVLEČEK: Okrožnica *Laudato si* predstavlja enega največjih uspehov uresničitve ideje t. i. eksistencialnega ekumenizma, ki v ospredje postavlja dialog med krščanskimi Cerkvami z namenom aktivnega posredovanja nauka glede konkretnih, eksistencialnih problemov človeka, človeštva in okolja. Pri tem gre odločilna zasluga carigraskemu ekumenskemu patriarhu Bartolomeju, ki je nadaljeval tradicijo ekumenskega patriarhata na področju ekologije, okoljevarstva in t. i. teologije ohranjevanja stvarstva. Velik idejni delež k zasnovi papeževe okrožnice je prispevala ravno pravoslavna misel – trdno utemeljena v kozmološko-liturgičnem pogledu na človeško eksistenco in na asketski tradiciji, ki kliče k odgovornemu etičnemu ravnanju, na ovrednotenju vloge človeka kot duhovnika stvarstva ter teološkem konceptu okoljskega greha.

JEL KLASIFIKACIJSKA KODA: Z12

KLJUČNE BESEDE: eksistencialni ekumenizem, ekologija, religija, pravoslavna teologija, kozmologija, *Laudato si*, ekumenski patriarhat

EXISTENTIAL ECUMENISM
IN THE LIGHT OF COSMOLOGY
IN THE ENCYCLICAL *Laudato si*

ABSTRACT: Encyclical *Laudato si* represents one of the greatest successes among the actualisations of the idea of the so-called existential ecumenism which puts emphasis on the dialogue between Christian Churches with the purpose of active transferring of the doctrine about concrete, existential problems of every human person, mankind and environment. Crucial contribution was made by the Ecumenical patriarch Bartholomew who is continuing the tradition of Ecumenical patriarchate on the field of ecology, environmentalism and theology for the conservation of creation. The Orthodox thought – which is strongly rooted in the cosmological-liturgical view on the human existence, on ascetic tradition with its call for responsible ethical behavior, on valuing of the role of man as a priest of creation and on the theological concept of ecological sin – has contributed an integrative part to the encyclical.

JEL CLASSIFICATION CODE: Z12

KEY WORDS: existential ecumenism, ecology, religion, orthodox theology, cosmology, *Laudato si*, Ecumenical patriarchate

UVOD

Nekega dne je puščavski oče nagovoril staro, črno, posušeno drevo: »Govôri mi o Bogu!« In drevo je vzcvetelo. (Pelicon, 2016, 1) Anekdota razkriva resnico, da je tesna povezanost med religijami, posebej krščansko tradicijo, in razumevanjem stvarstva oziroma okolja organska že od samih začetkov zgodovine. Kozmologija se je ob stiku s krščansko mislijo oplemenitila z novim zavedanjem vrednosti okolja in tako do danes ostaja neločljivo povezana z religioznim. Okoljska kriza, s katero se soočamo v sodobnosti, zahteva jasen in povezan odgovor znanosti, tehnologije, ekonomije in politike, nič manj pa tudi duhovno refleksijo ter odgovore, ki jih ponujajo, slutijo in razbirajo različne religiozne tradicije.

Potreba po medreligijskem dialogu se kaže na celotni civilizacijski ravni. Različna verstva tudi sama v sebi, sicer z različno intenziteto in pozornostjo, čedalje bolj ugotavljajo, da so kot varuhi bogatega izročila odgovorna in dolžna posredovati svoj delež k skupnemu razumevanju okolja ter skrbi zanj. Na vsa ta vprašanja skuša odgovarjati tudi okrožnica papeža Frančiška *Laudato si*, ko spodbuja verstva,

da se začnejo med seboj pogovarjati o skrbi za naravo, o zaščiti revežev, o vzpostavitvi mreže medsebojnega spoštovanja in bratstva. Nujen je tudi dialog med samimi znanostmi, ker se navadno vsaka zapira v okvire svojega izražanja. Specializacija vodi v osamo in v absolutizacijo lastne vednosti. Potreben je tudi odprt dialog med različnimi ekološkimi gibanji. Resnost ekološke krize od vseh nas zahteva, da mislimo na skupno dobro in vztrajamo na poti dialoga, ki terja potrpežljivost, odpovedovanje in velikodušnost z neprestano mislijo: »resničnost je nad idejo«. (Franciscus, 2015, 104)

Eksemplaričnost omenjene okrožnice na področju razumevanja dialoga postaja čedalje bolj prepoznavna. Zlasti ekumenski vidik organskega prepletanja različnih krščanskih tradicij in napajanja iz virov različnih Cerkva lahko predstavlja navdih ter vzor za vzpostavljanje širšega dialoga med znanostmi, religijami in gospodarstvom. Pred velikimi svetovnimi problemi človeštva se zdijo razlike med krščanskimi Cerkvami minorne. Eksistencialni ekumenizem pa pomeni aktivno zavzetost za skupno reševanje socialnih, okoljevarstvenih in drugih temeljnih vprašanj človeštva, ki prevzema jo osrednjo vlogo v ekumenskih odnosih. (Spadaro, 2015c; Chrissyavgis, 2009; Kelly, 2015; Araque, 2015)

TEOLOŠKI TEMELJI EKSISTENCIALNEGA EKUMENIZMA

Razumevanje razmerja med ekologijo in religijo je ključno za pravilno delovanje na obeh področjih.¹ Že sama etimologija besed »ekologija« in »ekumenizem« nam razkriva zanimivo medsebojno povezanost. *Ekologija* izhaja iz grških besed o *κοσ* in *λογία*, kar skupaj pomeni misel, pomen oziroma preučevanje hiše/dóma/stanovanja. Podnaslov *Laudato si* – »Okrožnica o skrbi za skupni dom« – razumeva pojem ekologije v izvornem in ne slabšalno zaznamovanem kontekstu. Zemljo označuje za skupni dom vseh prebivalcev in s tem odkriva kozmološko razsežnost ekologije. Pojem *ekumenizem* pa izhaja iz grške besede o *κοιμῆνῃ*, ki je pomenila ves takrat poznani oziroma naseljeni svet. Že na nicejskem koncilu leta 325 je pridevnik *ekumenski* postal označevalec za

1 Zbornik, ki obširneje obravnava omenjeno tematiko: Gottlieb, Roger, ur. 2006. *The Oxford Handbook of Religion and Ecology*. New York: Oxford University Press.

celoten zbor škofov, ki so prihajali iz različnih delov sveta. Ta dva pojma etimološko povezuje grški glagol $\sigma\kappa\epsilon\omega$ (stanujem, prebivam, gospodarim, vladam, naseljujem), kar napeljuje k utemeljitvi celotnega sveta kot organske povezanosti v celoto. Svet, ki je razumljen kot naš »skupni dom«, zahteva tudi naš skupni pristop k reševanju težav.

Holistično dojetje vsega ustvarjenega v krščanskem smislu izhaja iz bibličnega razumevanja stvarstva. Vidnemu svetu nasprotna je božja lastnost temeljne enosti, enotnosti, ki utemeljuje tudi nevidno enotnost sveta (prim. Iz 6,3). Vidni naravni svet in človeška družba sta povezana z nevidnim božjim prostorjem preko večne zaveze (prim. Iz 24,5), kar pomeni, da je s tem združeno časno in večno, človeško in božje, materialno in izvorno. Pravičnost je torej način izvrševanja človeške poklicanosti, da bi kot celota skrbel za stvarstvo. (Barker, 2008, 196; prim. 1 Mz 1,26)

Tudi patristična misel je zaznamovana s to temeljno enotnostjo stvarstva, ki kliče po enotnem človeškem odgovoru. Maksim Spoznavalec je ta uvid v svoji *Mistagogiji* izrazil takole:

Bog namreč vse stvari, ki jih je z neskončno močjo ustvaril in privedel v bit, ohranja in vodi skupaj in obkroža, previdnostno povezuje med seboj in s Seboj tako zgolj umu dostopne kot čutne stvari. Tudi tiste stvari, ki so med seboj po naravi odmaknjene, mogoče zadržuje pri sebi kot Vzroku, Počelu in Smotru/Koncu in jim prek enovite sile navezanosti Nase kot na Počelo daje, da se navežejo ena na drugo. Tako tudi sveta božja Cerkev prav na tak način glede nas udejanja isto kot Bog, seveda le kot posnetek/ikona v razmerju do Prapodobe. (Maksim Spoznavalec, 2000, 205)

Cerkev ima tako nalogo, da v svoji notranji edinosti, kolikor more, deluje v smeri združevanja naporov za doseg zedinjenega sveta, to je tudi okoljsko bolj osvečenega.

Drugi vatikanski koncil, ki je, zlasti z *Odlokom o ekumenizmu*, nasploh odprl poti dialoga z različnimi krščanskimi Cerkvami in ostalimi religijami, zagovarja klasično stališče in v ospredje postavlja vzpostavitev cerkvene edinosti. »"Ekumensko gibanje" pomeni dejavnosti in pobude, nastale v skladu z različnimi potrebami Cerkve in časovnimi okoliščinami z namenom, da bi pospeševale edinost vseh kristjanov.« (Koncilski odloki, 2004, 237) Kljub temu istočasno že podaja zametke tistega t. i. angažiranega dela ekumenskega prizadevanja, ki se ne osredotoča zgolj na cerkvene strukture, temveč zaradi zavedanja bogastva tradicije želi nasloviti tudi probleme, ki zadevajo vse ljudi. »Z dialogom pridejo skupnosti do močnejšega sodelovanja pri vsakovrstnih nalogah, nanašajočih se na skupni blagor, kakor to zahteva sleherna krščanska vest.« (237) Nadalje *Odlok o ekumenizmu* še natančneje opredeli možnosti tega sodelovanja:

Ker se v današnjem času na široko uveljavlja sodelovanje na socialnem področju, so prav vsi ljudje poklicani k skupni dejavnosti, še bolj tisti, ki verujejo v Boga, najbolj pa vsi kristjani. To velja tako za pospeševanje prave cenitve dostojanstva človeške osebe, za krepitev miru, za uveljavljanje evangelija v socialnih vprašanjih, za gojitev znanosti in umetnosti v krščanskem duhu, kakor tudi za uporabo vseh vrst pripomočkov zoper naloge našega časa, kakršne so lakota in nesreče, nepismenost in revščina, stanovanjska stiska in neenaka razdelitev dobrin. Pri tem sodelovanju se vsi, ki verujejo v Kristusa, morejo zlahka naučiti, kako se je mogoče med seboj bolje spoznati in se više ceniti in kako se pripravlja pot do edinosti kristjanov. (243–244)

Najnovejši uradni katekizem katoliške Cerkve povzema nauk drugega vatikanskega koncila in za ustrezno odgovarjanje na poziv po obnovljeni edinosti med drugim zahteva »sodelovanje med kristjani na raznih področjih služenja ljudem«. (Katekizem, 1993, 231) Okrožnica *Laudato si* je tako razumljena v novi luči – ekumensko prizadevanje za iskanje ustreznih rešitev glede aktualnih vprašanj v družbi pomeni najprej služenje ljudem.

KATOLIŠKA CERKEV IN EKUMENSKI PATRIARHAT:
SODELOVANJE NA PODROČJU EKOLOGIJE

Polno uresničitev navedenih ciljev lahko zremo v okrožnici *Laudato si*, ko že v uvodu papež Frančišek omenja, da je okrožnica sad plodnega ekumenskega dialoga: »Ne smemo zanemariti, da so tudi zunaj katoliške Cerkve druge krščanske Cerkve in občestva – kakor tudi druga verstva – razvile tenkočutno skrb in dragoceno razmišljanje o vprašanjih, ki so pri srcu nam vsem.« (8)

Pri tem posebej omenja ekumenskega patriarha Bartolomeja, ki je tudi v svetu znan po zavzemanju za ekološke probleme.² Ob njegovih govorih se papež navdihuje, ko gre

- 2 Zanimiva je tudi primerjava z drugimi pravoslavnimi Cerkvami in njihovo (ne)zavzetostjo za sodelovanje pri reševanju okoljskih problemov. Prim. Fajfer, Lukasz; Rimestad, Sebastian. 2010. The Patriarchates of Constantinople and Moscow in a global age: a comparison. *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, št. 2–3 (The Orthodox Church in Contemporary Contexts): 211–227. Za pregled Evropskih ekumenskih zborovanj (Basel, Gradec, Sibiu) v povezavi z okoljevarstvom gl. Valič, Jakob. 2015. *Okoljska problematika na evropskih ekumenskih zborovanjih* (Basel, Gradec, Sibiu). Diplomsko delo. Ljubljana: Teološka fakulteta. Gl. tudi: Spadaro, 2015b. Intervista al Patriarca ecumenico Bartolomeo I. *La Civiltà Cattolica* 2015, št. 2: 3–16.

za potrebo nas vseh po kesanju nad svojim lastnim slabim ravnanjem s planetom, po priznanju greha proti stvarstvu. (8) Istočasno papež, sledeč Bartolomeju, povzema tudi ključno vlogo etičnih in duhovnih korenin okoljskih težav, kar nas vodi k spremembam v človeku samem, k poti od porabe k odpovedi, od pohlepa k velikodušnosti, od potrate k delitvi z drugimi. Omenja tudi patriarhove besede o srečevanju božjega in človeškega v najmanjših odtenkih scela stkane obleke božjega stvarstva, celo v najmanjšem drobcu prahu našega planeta. (9; Chryssavgis, 2015, 1)

Sodelovanje med katoliško Cerkvijo in ekumenskim patriarhatom na področju ekoloških vprašanj sega vse do 7. decembra 1965, ko sta papež Pavel VI. in patriarh Atenagora v skupni izjavi postavila temelje ekumenskega dialoga in medsebojnega spoštovanja. Posebno zavzetost na kozmološkem in ekološkem področju je razvijal njegov naslednik, patriarh Dimitrij I. Bil je eden izmed sopodpisnikov *Asiške deklaracije o človeštvu in naravi*, ki je nastala kot skupen poziv vseh svetovnih verskih voditeljev, znotraj katere ima veliko težo ekumenska izjava krščanskih Cerkva. Patriarh Dimitrij se je med največje akterje na področju ekumenske ekologije zapisal s tem, ko je leta 1989 razglasil 1. september za dan molitve za stvarstvo. Od leta 1989 ekumenski patriarh vsako leto za ta dan izda tudi posebno sporočilo na temo stvarstva.³ Ob tej priložnosti je dal napisati tudi liturgična

3 Vsa besedila na temo odnosa do stvarstva, ki sta jih pripravila patriarha Dimitrij in Bartolomej (okrožnice, sporočila, nagovori, izjave, intervjuji, komentarji), so zbrana v knjigah: Chryssavgis, John. 2009. *Cosmic grace + humble prayer: The ecological vision of Green Patriarch Bartholomew*. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company; Chryssavgis, John. 2012. *On Earth as in heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*. New York: Fordham University Press.

besedila za novoustanovljeni praznik – pripravil jih je menih s svete gore Atos, znani pisec himen Gerasimos iz skita svete Ane – z naslovom: *Molitvene prošnje našemu Bogu in Odrešeniku Jezusu Kristusu, ki ljubi človeštvo, za okolje in blagor vsega stvarstva*. Iz besedil veje kozmološka zavest temeljne povezanosti vsega človeštva med seboj in s stvarstvom.

Kristus Rešitelj, Človekoljubeč, ki si vzpostavil vse stvari v bivanje iz nič in si z neizrekljivo modrostjo vsaki stvari namenil, da stremi proti cilju, ki si ga določil v začetku; ker si močan, blagoslovi vse stvarstvo, ki si ga oblikoval. (Office of supplication, 1992)⁴

Liturgija vzgaja tudi zavedanje o človeškem grehu proti stvarstvu, kar je eden izmed temeljnih poudarkov pravoslavne kozmološke teologije.

Nevarnosti, kazni in uničenje visijo nad nami, Gospod, zaradi mnogih naših odklonov, ko smo grešili, se oddaljili daleč od tebe in smo v nevarnosti propada. Reši nas, Gospod, pred nevarnostmi, ki nam grozijo in vzdržuj celotno zgradbo sveta nepoškodovano; o, Človekoljubeč! (ibid.)

Liturgična besedila vabijo tudi k pokori in ekološkemu sprebrenjenju: »Oddaljili smo se, Gospod, in zapustili tvojo božjo postavo, zato te rotimo: Daj nam novo možnost v življenju!« (ibid.) Budijo tudi osebno etično zavest in ozaveščajo o tesni soodvisnosti med našimi osebnimi ravnanji ter posledicami, ki jih zaradi organske povezanosti čutijo ljudje okoli nas in vse stvarstvo.

4 Slovenski prevod je iz angleškega jezika opravil avtor pričujočega članka.

Naj mi, ki skrbimo za pravo vero, darujemo Gospodu čistost življenja in sijaj naših ravnanj, da bi bili obvarovani onesnaževanja vseh vrst, ki onesnažujejo celoten svet in predstavljajo grenko in bolečo smrt za vse konce zemlje. Vsega tega obvaruj naše bivanje, Gospod, po svoji vsemogočni moči. (ibid.)

Največje delo pa zagotovo opravlja patriarh Bartolomej, ki je v svetu znan tudi kot »zeleni patriarh«. (Nantsou, 2009; Gschwandtner, 2010) Med te aktivnosti spada priprava mednarodnih ekoloških konferenc, organiziranje mednarodnih okoljskih simpozijev, ustanovitev Ekološkega inštituta Halki, vzgoja duhovnikov za čut do odgovornega ravnanja s stvarstvom, sodelovanje z organizacijo World Wildlife Fund itd. Posebej odmevni so bili t. i. Ekološki seminarji Halki, ki so potekali v organizaciji Ekumenskega patriarhata ter Teološke šole Halki in so združevali znanstvenike, teologe, okoljevarstvenike in cerkvene voditelje v skupnem iskanju rešitev za probleme, povezane z okoljem. Leta 1994 je bila tema okolje in verska vzgoja, leta 1995 okoljska etika, leta 1996 komunikacija in okolje, leta 1997 okoljska pravičnost, leta 1998 okolje in revščina. (Chryssavgis, 2007, 12–13)

Verjetno največjo prepoznavnost pa si je ekumenski patriarh pridobil s pripravo sedmih mednarodnih, interdisciplinarnih in medreligioznih simpozijev, ki jih je organiziral Odbor za religijo in znanost, ustanovljen leta 1994 pri Ekumenskem patriarhatu pod vodstvom znanega metropolita iz Pergama, Johna (Ioannisa) Zizioulasa. Prvi simpozij z naslovom »Razodetje in okolje« je potekal leta 1995 na Egejskem morju, drugi z naslovom »Črno morje in kriza« leta 1997 na Črnem morju, tretji je nosil naslov »Donava – reka življenja«, četrti, ki je potekal leta 2002, je govoril o Jadranskem morju in njegovih ekoloških problemih, peti je leta 2003 potekal na Baltiku, šesti, ki je potekal leta 2006, je nosil naslov »Amazon-

ka – vir življenja«, sedmega, z naslovom »Arktično morje in nevarnost globalnega segrevanja«, pa so pripravili leta 2007. (Chryssavgis, 2007, 13–14; Nantsou, 2009, 242–245)

Patriarh Bartolomej je 10. junija 2002 s papežem Janezom Pavlom II. izdal *Skupno deklaracijo o okoljski etiki*. V njej sta oba podpisnika izrazila svoj poziv k »dobremu za vse ljudi in k skrbi za stvarstvo«. (Janez Pavel II, Bartolomej, 2002) Močno sta poudarila, da zaradi zaskrbljenosti spričo številnega nasilja, lakote, revščine in bolezni ne moreta molčati ob problemih, kot so »negativne posledice za človeštvo in vse stvarstvo«, ki so rezultat nebrzdanega ekonomskega in tehnološkega razvoja. (ibid.) Njuna interpretacija izvirnega greha gre v smer »porušenja izvirne harmonije stvarstva«, ki se nahaja v napačnem razumevanju vloge človeka. (ibid.) Veselita se čedalje večjega »ekološkega zavedanja, ki pa mora voditi do praktičnih programov in pobud«. (ibid.) Poudarila sta, da je spoštovanje do stvarstva tesno povezano s spoštovanjem do človeškega življenja, kar gre z roko v roki. (ibid.) Posebna vloga kristjanov je v trudu za moralne vrednote in vzgoji ekološke zavesti, kar ne pomeni nič drugega, kot odgovornost do sebe, drugih in do stvarstva. (ibid.) Kot rešitev pa podajata moralno in duhovno prenavo: pot spokornosti in prenovljen pogled nase, na druge in na svet okrog nas. Gre za notranjo sprememba srca, ki bo vodila k spremembi vzorcev potrošnje in proizvodnje. Skupaj s tem kličeta k novi etiki, k novemu pristopu in k novi kulturi, ki harmonično povezuje tri elemente: človeka kot središče stvarstva, Boga kot stvarnika in ustvarjeni svet, ki zahteva odgovorno ravnanje. Izpostavljata nekaj etičnih ciljev: 1. razločevati možnosti delovanja z mislijo na prihodnje rodove človeštva; 2. odprtost pravim vrednotam, ki temeljijo na naravnem pravu in ki naj podpirajo vsako človeško kulturo; 3. konstruktiven način

uporabe znanosti in tehnologije, ki mora pred očmi vedno imeti človeka, skupno dobro in notranji smoter stvarstva; 4. zahteva po solidarnosti in ponižnosti, kar zadeva oblastništvo nad ustvarjenim svetom; 5. upoštevanje različnih pogledov in odgovornosti, ki pa jim je skupno to, da mora vsakdo prispevati svoj delež k skrbi; 6. mirno iskanje sožitja tudi v nestrinjanju, da bi brez gospodovalnosti lahko potekal plodovit dialog. (ibid.) Izjavo zaključita s spodbudno mislijo in pozivom vsem ljudem: »Ni še prepozno. Božji svet ima izredne spodobnosti, da se spet vzpostavi kot zdrav. Znotraj ene generacije lahko usmerimo svet k lepi prihodnosti za naše zanamce. Naj ta generacija začne sedaj, z božjo pomočjo in blagoslovom.« (ibid.)

Drug pomemben tovrstni dokument je *Skupna deklaracija papeža Frančiška in ekumenskega patriarha Bartolomeja I.*, ki sta jo 25. maja 2014 razglasila med skupnim romanjem v Jeruzalem ob petdeseti obletnici srečanja med Pavlom VI. in Atenagoro. V njej ponovno dobi pomembno vlogo zavzemanje za prihodnost človeštva, ki »je odvisno od tega, kako preudarno, zavzeto in pravično varujemo dar stvarstva, ki nam ga je naš Stvarnik zaupal«. (Frančišek, Bartolomej, 2014) Oba sta se tudi opravičila za vso napačno ravnanje do planeta, ki je »greh pred očmi Boga«. (ibid.) Poudarila sta »odgovornost in obvezo po spodbujanju smisla človečnosti, da bi lahko začutili potrebo po spoštovanju stvarstva in ga varovali s skrbjo«. (ibid.) Poziv vsem ljudem dobre volje zaključita z željo, da bi »premislili načine življenja in zaživelij manj potrošniško ter bolj varčno, z manj pohlepa in več dobrodelnosti za zaščito božjega sveta in v blagor njegovega ljudstva«. (ibid.)

SADOVI EKSISTENCIALNEGA EKUMENIZMA
v *Laudato si*

Edino formalna analiza procesov dialoga lahko *ipso facto* privede do vsebinske analize, na podlagi katere lahko opazimo nekatere prvine plodne sinteze. Začrtajo se nam paradigme, ki nosijo v sebi tako zelo nasičeno bogastvo vsebine, da jih različne tradicije – sicer preko različnih zgodovinskih, lingvističnih in formalnih okvirjev – zaznavajo in izražajo podobno.

TEOLOGIJA OHRANJANJA STVARSTVA

Izvirni poudarek pravoslavne kozmologije je v dajanju pomena vejam teologije, ki se ukvarjajo s samim stvarstvom, v tej zvezi pa tudi z ekološkim gledanjem na stvarstvo. Eksistencialna potreba po odgovoru na pereča vprašanja človeštva tako sinhrono in recipročno vznika hkrati z bolj klasičnimi načini teološkega razmisleka o Stvarniku, stvarstvu in človeku. Podobno lahko s poglobljenim poudarkom to tendenco opazimo tudi v zahodni tradiciji, v najnovjšem času z okrožnico *Laudato si*, ki prav tako skuša združevati »teološke in filozofske refleksije o položaju človeštva in sveta, ki pa lahko zvenijo enolično in odmaknjeno, če se jih ne lotimo s primerjavo, kaj novega prinašajo sedanje razmere v zgodovino človeštva«. (15)

V tem oziru posebno spodbudo predstavlja lik in sporočilo sv. Frančiška Asiškega, ki pomeni nekakšen most med Zahodom in Vzhodom⁵, tudi glede teologije (ohranjanja)

5 O tej temi podrobno govori monografija: Bejan, Silvestro. 2007. San Francesco d'Assisi nelle riscritture di alcuni ambienti ortodossi. Padova: Messaggero di sant'Antonio. Gl. tudi: Horan, Danel P. OFM. 2015. Franciscan character of *Laudato Si'*. America magazine, 18. junija. <http://americamagazine.org/issue/franciscan-character-laudato-si> (26. marca 2016).

stvarstva. Njegov zgled bratstva do vsega ustvarjenega navdihuje tudi mnoge neverne (9) in pripadnike drugih verstev. »Bil je mistik in romar, ki je živel v preprostem in čudovitem sozvočju z Bogom, z ljudmi, z naravo in s samim seboj.« (9) Papež ga s tem postavlja za simbol teologije stvarstva, ki mora biti nujno tudi eksistencialno udejanjena.

GREH PROTI OKOLJU

Pojem t. i. »ekološkega/okoljskega greha« v sodobni diskurz prav tako uvaja pravoslavna teologija.

Pravo razmerje med človeštvom in svetom oziroma naravnim okoljem je bilo porušeno z izvirnim grehom, tako na zunaj kot na znotraj – to razrušenje je greh. Cerkev mora sedaj predstaviti tudi svoje učenje o ekološkem grehu. Spokoriti se moramo in popraviti škodo, ki smo jo naredili naravi kot posamezniki in kot družba. To mora priti v zavest vsakega kristjana, ki skrbi za svoje odrešenje. (Zizioulas, 2015)

Okoljski greh je tudi posledica individualizma in poleg odnosa do Boga rani naš odnos do bližnjega. Nadalje rani odnos do naših zanamcev, saj škoduje prihodnosti in prihodnjim generacijam. Učenje o grehu proti okolju v svojo okrožnico vključuje papež Frančišek, ko navaja patriarha Bartolomeja: »Zločin proti naravi je zločin proti nam samim in greh proti Bogu.« (8)

DUHOVNA DIMENZIJA OKOLJSKEGA PROBLEMA

Rešitev za ta porušen človekov odnos do stvarstva se zopet kaže v primeru, ko preko dialoga med različnimi tradicijami zremo možne rešitve. Ekološko spreobrnjenje, ki je sad

ekološke duhovnosti, kot jo predlaga papež, je navzoče tudi v misli krščanskega Vzhoda pod pojmom askeza. Govorimo lahko o neke vrste ekološkem asketizmu, ki vabi k pozornosti do okolja. »Askeza je neprijetna ideja v današnji kulturi, ki gleda le na srečo, napredek, kapital in potrošnjo,« pravi pravoslavni teolog John Zizioulas (2015), in nadaljuje: »Bilo bi nerealistično pričakovati, da bi naše družbe prevzele askezo na način sv. Frančiška ali puščavskih očetov. Vendar pa lahko in moramo prevzeti vsaj duha askeze in asketski etos, če želimo, da naš planet preživi.« (2015) Okrožnica na več mestih jasno poudari, da

krščanska duhovnost predlaga drugačno razumevanje kakovosti življenja. Vabi k preroškemu in kontemplativnemu slogu bivanja, ki je sposobno globokega veselja, ne da bi bili obsedeni z nebrzdano porabo. Pomembno je sprejeti stari nauk, ki ga najdemo v raznih redovnih izročilih, pa tudi v Svetem pismu: »Manj je več«. (113–114)

»Govorimo o ubranosti srca, ki vse doživlja v spokojni zbranosti.« (115)

VLOGA ČLOVEKA V STVARSTVU

Verjetno ključno vprašanje za vzpostavitev pravega razmerja človeka do stvarstva se nahaja v interpretaciji besedila z začetka Geneze: »Plodita se in množita, napolnita zemljo in si jo podvrzita; gospodujta ribam morja in pticam neba in vsem živim bitjem, ki se gibljejo na zemlji!« (1 Mz 1,28) Mnogi teologi ugotavljajo (Spadaro, 2015c; Zizioulas, 2003), da se je z moderno, predvsem z razsvetljensko antropologijo (Descartes, Bacon, Kant) začelo pojmovanje človeka

kot gospodarja stvarstva, ki ima naravo za sužnjo in je popolnoma na voljo za izkoriščanje. Nevarnost prihaja že od platonističnega dualizma, ki je kasneje rezultiral tudi v definiciji človeka kot zgolj umnega bitja. Potreba po novem antropološkem pogledu odmeva v misli Johna Zizioulasa, ki predstavlja izvirno misel – človek kot duhovnik stvarstva. (Spadaro, 2015a, 233–239) Prisotnost kozmičnega vidika se tesno prepleta z močnim pravoslavnim poudarjanjem liturgičnosti človeškega življenja, ki obstaja v organski povezanosti s stvarstvom. »Duhovnik vzame svet v roke in ga dvigne k Bogu, v zameno pa prejme blagoslov od Boga za svojo daritev.« (Spadaro, 2015c, 163; Zizioulas, 1994, 74–9) Soroden koncept predstavi tudi okrožnica *Laudato si*, kjer Frančišek govori o

evharistiji, ki združuje nebo in zemljo; objema in prešinja vse stvarstvo. Svet, ki je prišel iz božjih rok, se vrača k njemu v radostnem in predanem češčenju; v evharističnem kruhu se stvarstvo steguje k pobožanstvenju, k sveti svatbi, k zedinjenju s samim Stvarnikom. Zato je evharistija vir luči in spodbud za naše ravnanje z okoljem. (120)

Okrožnica odločno zavrne vsako razlago Svetega pisma, ki bi spodbujala izkoriščanje narave in poda očiščen nauk:

Pomembno je brati svetopisemska besedila v povezavi s hermenevitično razlago in spomniti, da nas le-ta vabi k »obdelovanju in ohranjanju« svetovnega vrta (prim. 1 Mz 2,15). Medtem ko »obdelovati« pomeni orati in prekopavati zemljo, pa »varovati« pomeni ščititi, negovati, braniti, ohranjati, čuvati. To vsebuje razmerje odgovorne vzajemnosti med človekom in naravo. (38)

ZAKLJUČEK

Na predstavitvi okrožnice *Laudato si* je 18. junija 2015 sodeloval tudi eden izmed največjih pravoslavnih teologov, pergamski metropolit John Zizioulas⁶, kar se je zgodilo prvič v zgodovini. (Zizioulas, 2015) V svojem prispevku je podal svoje videnje treh dimenzij ekumenizma. Najprej poznamo *ekumenizem v času* – pojmovanje Georgija Florovskega –, kar pomeni trud ločenih Cerkva, da bi našli združitev preko skupne tradicije, učenja Svetega pisma in cerkvenih očetov. Potem obstaja *ekumenizem v prostoru*, ki se odvija na ravni mednarodnih organizacij in išče poti združevanja kristjanov, ki živijo v različnih kulturnih in geografskih kontekstih. Sedaj pa je napočil čas, da zavzame svoje mesto tudi t. i. *eksistencialni ekumenizem*, ki označuje skupni trud za rešitev problemov človeštva v celoti, katerega del je tudi ekologija.

Mislím, da pomen okrožnice *Laudato si* ni omejen le na predmet ekologije kot take. V njej vidim pomembno ekumensko dimenzijo, ki združuje razdeljene kristjane v skupni nalogi. Živimo v času, ko so temeljni eksistencialni problemi veliko tehtnejši od naših tradicionalnih delitev in jih relativizirajo. Nevarnost, s katero se sooča naš skupni dom, planet v katerem živimo, je v okrožnici brez dvoma predstavljena kot eksistencialno tveganje, ki smo ga deležni. To tveganje nam je skupno ne glede na naše cerkvene oziroma konfesionalne identitete. Okrožnica papeža Frančiška je klic k edinosti – edinosti v molitvi za okolje, v istem evangeliju stvarjenja, v spreobrnjenju naših src in življenjskih stilov, da bi spoštovali in ljubili vsakega in vse, kar nam je dano od Boga. (2015)

6 Za predstavitev njegove izvirne ekumenske ekleziologije gl. Porpora, Antonio. 2002. *L'ecclesiologia ecumenica di Ioannis Zizioulas*. Napoli: Facoltà Teologica dell'Italia Meridionale. Sezione S. Tommaso d'Aquino.

Konkreten primer ekumenskega dialoga v okrožnici *Laudato si* je torej lahko vzor za vsakovrsten dialog v družbi. Postavljanje vsebinskih prioritiet pomaga tako k premoščanju fundamentalizma kot tudi absolutiziranju subjektivizma. Osredotočanje na resnične, eksistencialne probleme ne pomeni zanemarjanja teoloških vprašanj; ravno iskanje izvirnega prispevka religij in različnih religioznih tradicij na področju spoštovanja stvarstva lahko samim religijam, konkretno krščanstvu, pomaga najti skupne točke soglasja.

REFERENCE

Araque, Nelson. 2015. Ecumenism, one of the fruits of *Laudato Si'*. US Hispanic Ministry. 21. septembra. <http://www.ushispanicministry.com/ecumenism-one-of-the-fruits-of-laudato-si/> (13. marca 2016).

Barker, Margaret. 2008. The earth is the Lord's: the biblical view of the environment. *International Journal for the Study of the Christian Church* 8, št. 3: 192–202.

Bejan, Silvestro. 2007. *San Francesco d'Assisi nelle riscritture di alcuni ambienti ortodossi*. Padova: Messaggero di sant'Antonio.

Chryssavgis, John. 2007. Ecumenical Patriarch Bartholomew: insights into an Orthodox Christian worldview. *International Journal of Environmental Studies* 64, št. 1: 9–18.

Chryssavgis, John. 2009. *Cosmic grace + humble prayer: The ecological vision of Green Patriarch Bartholomew*. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.

Chryssavgis, John. 2012. *On Earth as in heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*. New York: Fordham University Press.

Chryssavgis, John. 2015. An Eastern Orthodox perspective on Laudato Si. First things. 6. julija. <http://www.firstthings.com/blogs/firstthoughts/2015/07/pope-franciss-laudato-si> (12. marca 2016).

Fajfer, Lukasz; Rimestad, Sebastian. 2010. The Patriarchates of Constantinople and Moscow in a global age: a comparison. *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, št. 2–3 (The Orthodox Church in Contemporary Contexts): 211–227.

Frančišek, papež; Bartolomej, ekumenski patriarh. 2014. Common Declaration. Pilgrimage to the Holy Land on the occasion of the 50th anniversary of the meeting between pope Paul VI. and patriarch Athenagoras in Jerusalem. Jeruzalem. https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/may/documents/papa-francesco_20140525_terra-santa-dichiarazione-congiunta.html (24. marca 2016).

Franciscus. 2015. Hvaljen moj Gospod=Laudato si': okrožnica o skrbi za skupni dom. Prev. Pavel Peter Bratina, Marija Bratina. Ljubljana: Družina.

Gschwandtner, Crina. 2010. Orthodox ecological theology: Bartholomew I and Orthodox contributions to the ecological debate. *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, št. 2–3 (The Orthodox Church in Contemporary Contexts): 130–143.

Horan, Daniel P. OFM. 2015. Franciscan character of Laudato Si'. *America magazine*, 18. junija. <http://americamagazine.org/issue/franciscan-character-laudato-si> (26. marca 2016).

Janez Pavel II., papež; Bartolomej, ekumenski patriarh. 2002. Common Declaration on Environmental Ethics (10th june). Rim/Benetke. <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/spee->

ches/2002/june/documents/hf_jp-ii_spe_20020610_venice-declaration.html (24. marca 2016).

Katekizem Katoliške cerkve. 1993. Rim/Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

Kelly, Anthony J. 2015. The Ecumenism of Ecology. *Australian eJournal of Theology* 22, št. 3: 193–205.

Koncilski odloki: konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962–1965). 2004. Prev. Anton Strle. Ljubljana: Družina.

Maksim Spoznavalec. 2000. Izbrani spisi. Celje: Mohorjeva družba.

Nantsou, Theodota. 2009. Environmental action by the 'green' Ecumenical Patriarchate. V: *The Sacred Dimension of Protected Areas: Proceedings of the Second Workshop of the Delos Initiative – Ouranopolis 2007*, 241–247. Papayannis, T.; Mallarach, J.-M., ur. Gland: IUCN; Athens: Med-INA.

Office of supplication to our God and Saviour Jesus Christ, who loves humankind, for our environment and for the welfare of the whole creation. <http://www.anastasis.org.uk/environm.htm> (28. marca 2016).

Pelicon, Federico, ur. 2016. *Laudato si'*. Alle radici della vita. Rim: Ercamedia.

Porpora, Antonio. 2002. *L'ecclesiologia ecumenica di Ioannis Zizioulas*. Napoli: Facoltà Teologica dell' Italia Meridionale. Sezione S. Tommaso d' Aquino.

Spadaro, Antonio. 2015a. Il sacerdote e la »Maturazione universale«. Pierre Teilhard de Chardin su eucaristia e cosmo. V: Laudato sí. Lettera enciclica sulla cura della casa comune. Testo integrale e commento de »La Civiltà Cattolica«, 226–239. Antonio Spadaro, ur. Milano: Ancora Editrice.

Spadaro, Antonio. 2015b. Intervista al Patriarca ecumenico Bartolomeo I. La Civiltà Cattolica 2015, št. 2: 3–16.

Spadaro, Antonio. 2015c. Liturgia cosmica ed ecologia. Intervista al metropolita ortodosso Ioannis Zizioulas. V: Laudato sí. Lettera enciclica sulla cura della casa comune. Testo integrale e commento de »La Civiltà Cattolica«, 153–166. Antonio Spadaro, ur. Milano: Ancora Editrice.

Valič, Jakob. 2015. Okoljska problematika na evropskih ekumen-skih zborovanjih (Basel, Gradec, Sibiu). Diplomsko delo. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Zizioulas, John. 1994. Il creato come eucaristia. Approccio teologico al problema dell'ecologia. Magnano: Edizioni Qiqajon.

Zizioulas, John. 2003. »Proprietor or Priest of Creation?« Keynote Address at the 5th Symposium of Religion, Science, and the Environment, 2. junija. <http://www.orthodoxytoday.org/articles2/MetJohnCreation.php> (12. marca 2015).

Zizioulas, John. 2015. Intervent on the press conference at presentation of Encyclical Letter »Laudato sí«. Bollettino Sala Stampa della Santa Sede, 18. junija. <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/06/18/0480/01050.html#ziziou> (26. marca 2016).